

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)

Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)

Band: 67 (1982)

Heft: 18

Artikel: Il niev Museum grischun dalla natira a Cuera

Autor: Müller, Jürg Paul / Berther, Norbert

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881497>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 30.07.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Il niev Museum grischun dalla natira a Cuera

da Jürg Paul Müller

versiun sursilvana da Norbert Berther

Ord l'istoria dil museum

Il «Museum grischun per scienzia e cultura», endrizzaus igl onn 1872 el baghetg dil Museum retic hodiern a Cuera, cumpigliava era in cabinet da naturalias sper las collecziuns historicas. Quel ei sefatgs independents els anno 20 e survegn novas localitads sco «Museum grischun da historia naturala e dil Parc naziunal» al plaz dalla posta. Cheu ei sesviluppada silsuenter ina viva activitatad da museum. Denton dapi sia fundaziun ha el giu da sbatter cun grevas difficultads da plaz. Il baghetg principal cumpigliava mo localitads d'exposiziun, aschia che las collecziuns scientificas han stuiu vegni messas sut tetg en dus magasins externs. Il plaz da lavur dil preparatur zoologic ei schizun vegnius endrizzaus en in baghetg che sesanflava ver 10 minutus naven dil museum. Ins saveva ni nu'en ni nu'ora. – Cun gronda surpresa han ins intervegni igl onn 1967 ch'il geolog dr. Moritz Blumenthal, enconuschents egl entir mund, hagi institui en sia disposiziun testamentara sco artavla principala ina «Fundaziun per la nova erecziun d'in museum naturhistoric dil cantun Grischun a Cuera». La fundaziun acquista in sulom alla via Masans e dat l'incumbensa als architects B. Giacometti e D.C. Giannini da far in project preliminar per in niev baghetg. Grazia al legat da dr. Moritz Blumenthal entscheiva il siemi d'in niev museum a daventar realitat.

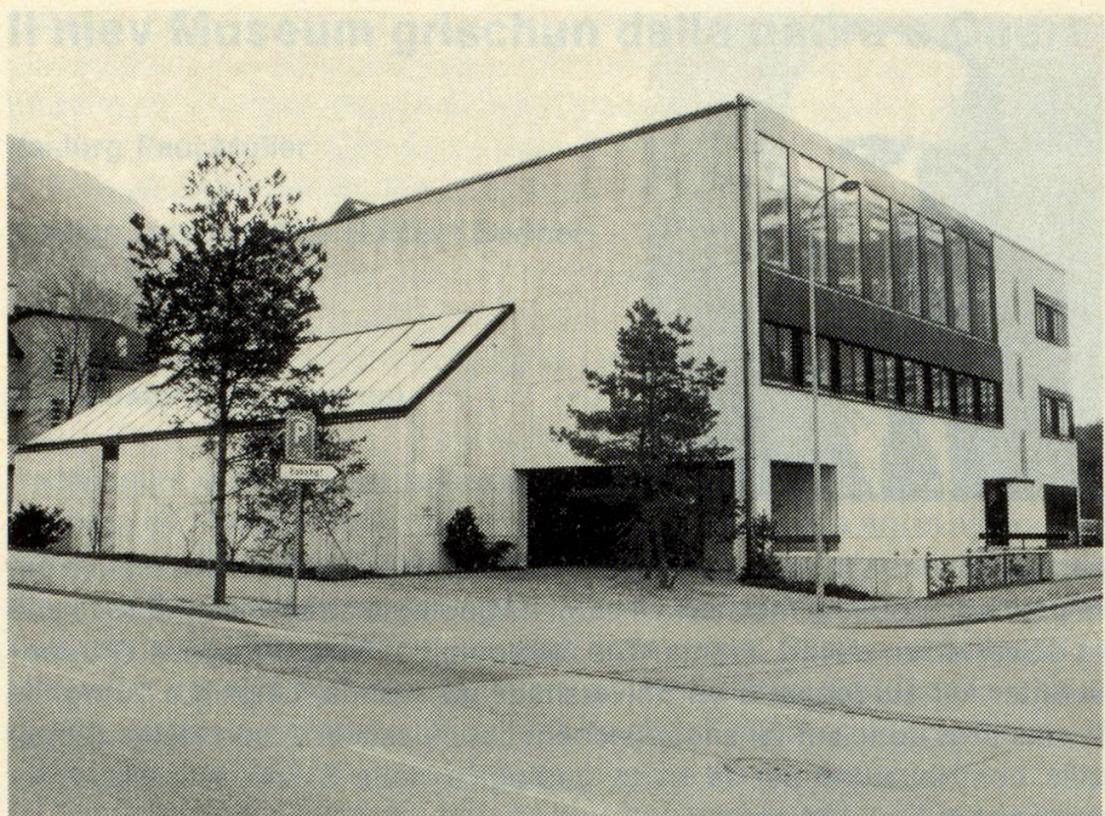
Tgi ei dr. Blumenthal staus?

Maximilian Moritz Blumenthal, burgheis da Surcasti, ei naschius igl emprem da november 1886 a Cuera, nua ch'el ei carschius si e nua ch'el ha frequentau la scola primara e cantunala. Siu bab era il cassier dalla posta, enconuschents egl entir marcau. La schlattina dils Blumenthals deriva dalla Lumnezia e gudeva gronda stema. Duront differentas periodas d'uffeci ein Blumenthals stai mistral en lur patria. En contrast cun

ses perdavons s'interessava il giuven Moritz Blumenthal denton buca per la politica, mobein entscheiva il studi da geologia ch'el finescha 1911 cun la dissertaziun davart il tema «Die Geologie der Ringel-Segnes-Gruppe» suenter ver studegiau allas universitads da Vienna, Leipzig e Turitg, da lezzas uras aunc sut igl enconuschenet caumussader Albert Heim. Denter sias contribuziuns per la carta geologica dalla Svizra sesanflava per exempl in fegl «Calanda».

1912 entra el sco geolog da petroli el survetsch dalla societat hollandesa «Royal Dutch Company» e sia activitat da scrutatur per quella meina el els loghens ils pli bandunai dil mund, lunsch naven da tutta civilisaziun. Aschia intervegn el pér 1918 dalla emprema uiara mundiala ch'ei rut ora 1914! Entras sia veta, sfurzadamein spartanica, survegn el da ses amitgs e collegas svizzers il surnum «Wurstdoktor», damai che sia vivonda principala secumponeva per gronda part da ligiongias seccas e té. Cura ch'el retuorna 1920 tras l'America dil nord ell'Europa, lavura el vinavon per la «Royal Dutch Company» a Venezuela e sededichescha naven da 1924 primarmein a retschercas dil tuttafatg scientificas. Lu suondan pli tard danovamein viadis da scrutaziun en las Alps, a Marocco, ella Spagna, Grecia, Sicilia ed Egipta. 1937 accepta el il clom digl Institut geologic dalla Republica terca e va ad Ankara e suenter retschercas dad onns ora cumpara 1947 sia gronda laver sur dalla cadeina da «Tauris». Veggend pli vegls ha el adina pli e pli il basegns da returnar ella patria. El lavura denton nunstunclenteivlamein. El haveva ina viva corrispondenza cun scienziats digl entir mund ed ha fatg ulteriuras retschercas els cuolms tessinès e grischuns, sin las inslas canarias, en Jugoslavia etc. Ils 22 da settember 1967 ei dr. Moritz Blumenthal morts a Locarno-Minusio. Secund siu giavisch eis el vegnius satraus a Surcasti.

Il niev edifeci

Il legat da dr. Blumenthal ei staus il tschep decisiv per l'erecziun dil niev museum, ha denton buca tunschiu per l'entira finanziaziun, aschia ch'ins ha stuiu quintar cun contribuziuns dil Cantun. In postulat el Cussegl grond pretendeva denton ch'ei stoppi esser avon maun ina concepziun generala da museums, avon ch'ei sappi vegnir fatg contribuziuns finanzialas als stabiliments culturals dil Cantun. Quella concepziun ei vegnida elaborada igl onn 1975 sut la direcziun da cusseglier guvernativ Otto Largiadèr ed approbada il matg 1976 dil Cussegl grond. Sco emprema mesira preveda la concepziun l'erecziun d'in niev museum dalla natira. Il project preliminar digl onn 1970 era denton vegnius revedius da rudien ed adattaus alla nova situaziun. Ils cuosts totals vegnan calculai a ca. 5 400 000.— francs. Pressapauc la mesadad da quella summa duevan il capital da fundaziun e contribuziuns federalas cuvierer. Ils 27 da settember 1976 approbescha il Cussegl grond cun 92 encounter 0 vuschs la proposta dalla Regenza da conceder ina contribuziun cantunala da maximum 2 774 000.— francs per l'erecziun dil niev edifeci. (Il quen final ei staus considerablamein pli favoreivels pil Cantun, damai che las

contribuziuns federalas ein stadas pli grondas e la liquidaziun dalla facultad da fundaziun ha purtau ulteriurs mieds.)

Il settember 1977 eis ei vegniu entschiet a baghegiar e naven dalla fin da 1978 han ins saviu far diever dil baghetg. El cumpeglia las suandontas localitads: Ell'alzada sut sesanflan il local per il schurmetg da beins culturals cun las collecziuns scientificas, in local per demonstrar sco era in luvratori ed in labor. Las surfatschas d'exposiziun da total 1600 m² serepartan per gronda part sin il plaunterren e las duas alzadas suren. La sala polivalenta ell'alzada sut stat a disposiziun alla Societad grischuna per la scrutaziun dalla natira per far referats. Ella ei adattada specialmein per la realisaziun dad exposiziuns temporaras. La biblioteca, ils biros ed il preparatori sesanflan en l'emprema alzada.

La realisaziun dil niev edifeci munta il fundament per saver ademplir ils pensums multifars d'in niev museum. Il duer il pli urgent suenter haver bardigliau en la nova casa ei stau da realisar las exposiziuns che han saviu vegnir aviartas ils 21 da mars 1981.

Las exposiziuns – il coc dil museum

Per ils biars visitaders ein exposiziuns e museums identics, damai che las ulteriuras activitads sco la lavour scientifica, tecnica ed administrativa sefan per aschi da dir «davos las culissas». Denton gest quella lavour da museum possibilitescha pér la formazion e la disposiziun dallas exposiziuns sco era l'utilisaziun davart dil publicum.

In cuort passadi tras las exposiziuns dat ina impressiun dils pli impurtants cerchels tematici ch'il museum vul far enconuschen al visitader. L'exposiziun el plaunterren entscheiva cun informaziuns sur dalla geografia dil Grischun. Cun quei vegn ei fatg clar, ch'il Museum grischun dalla natira ei in museum regiunal che serestrenscha da representar la natira dil cantun Grischun. En sesez eis ei buca ina restrincziun, lai gie la diversitat geografica dil Cantun concluder ina natira ordvart reha. La diversitat alla cuntrada vegn creada entras ils facturs digl ambient che varieschan regiunalmein fetg e laian aschia seformar structuras da cuntrada unicas. En contrast cun quella diversitat en la horizontala stat ina certa unitad en la verticala. Ils scalems d'altezia dallas alps grischunas muossan con ferm igl augment da plievgia e neiv e la sminuaziun da temperatura influeneschan la vegetaziun.

Dallas tipicas cuminonzas da viver da nossa regiun ei igl uaul da pégns alpins la pli derasada. Sin fundament da siu exemplel vegnan las enzen-

nas las pli caracteristicas d'ina cuminonza da viver declaradas sco per exemplel la reit da vivonda, la circulaziun d'energia e da materias.

La descripziun dallas multifaras relaziuns reciprocas egl uaul alpin da pégns fa l'impressiun che la natira en nies Cantun seigi intacta ed idillica. Perquei vegn ei rapportau en l'ulteriura part dalla exposiziun, co biaras cuntradas naturalas ein vegnidias midadas en cuntradas igl emprem semegliontas alla natira e la finala cuntrarias alla natira. Lu vegn ei fatg endamen al visitader, con fetg che la sort da biars animals e biaras plontas dependan mo da sias decisiuns ed activitads.

En l'emprema alzada vulan ins oravontut presentar ils animals ils pli derasai. En ina emprema etappa vegnan ils utschals ed ils tezzaders indigens exponi. Per buca confruntar il visitader cun ina diversitat da fuorma nunsurveseivla, ein fuormas raras, sco animals ch'ein vegni per sbagl en nies territori, schadas naven.

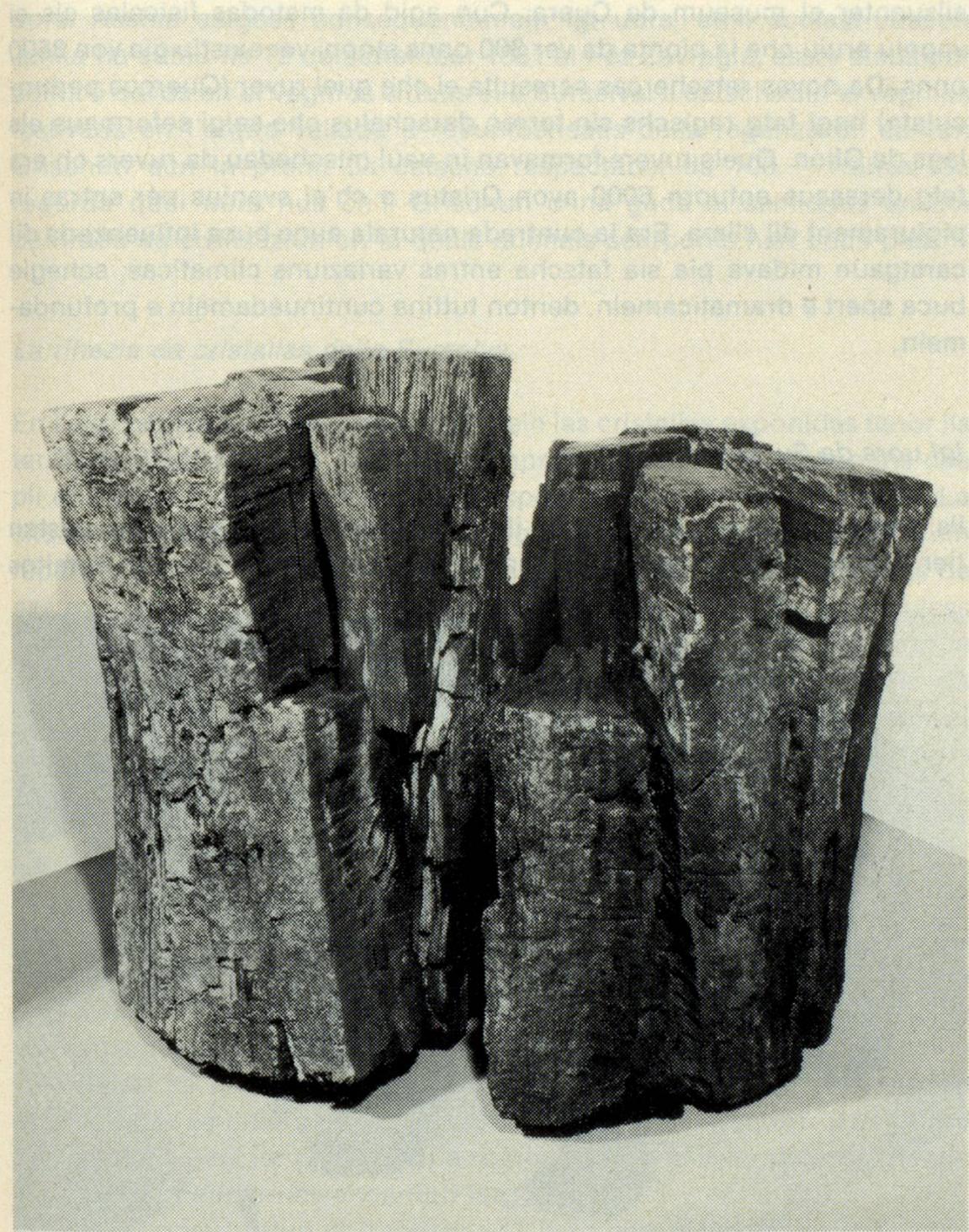
Igl ei oravontut grev da declarar al visitader l'istoria complexa dallas Alps. Premissa leutier ei l'enconuschiantscha dad enzacontas noziuns fundamentalas da geologia. Da tgei secumpona la crusta dalla tiara? Tgei forzas han ina influenza sin sia fuorma? Co ei la crappa seformada e tgei savein nus leger or dad elllas? Tgi ch'eis'occupaus da talas damondas, ei preparaus per in passadi atras la historia dalla tiara da nossas Alps grischunas. Per quella historia valan relaziuns da temps ch'ein per nus igl emprem nunimaginablas. L'exposiziun rapporta buca mo dalla historia da nossa cuntrada, mobein muossa era, con vargheivels schizun nos «cuolms perpetens» ein. Era cristallas ein svaneivlas. El cass normals vegnan elllas discuvretgas dalla erusun ed el medem temps era manizzadas. Mo il cava-crappa, che pren elllas intactas ord in fuorn, salva elllas da quella sort naturala. En l'exposiziun da cristallas ein ils objects ordinai per inagada tenor ils territoris d'anflada. Gia in cuort passadi muossa la stretga relaziun denter las sorts da cristallas ed il liug da derivonza. Buca mo la bellezia dallas cristallas fascinescha. Co ein lur fuormas da declarar? Co davantan minerals? A quellas damondas duei ina exposiziun davart la mineralogia generala dar sclariment che duei era scaffir ina relaziun cun l'exposiziun geologica.

Custeivel material d'exposiziun ord la Surselva

Sco museum cantunal rimnan il Museum grischun dalla natira objects ord da tuttas valladas. Cun quei vul ella buca far concurrenza cun ils museums regiunals. Quels ein il bia da natira historica. Ultra da quei

basegnan gest objects biologics sco preparats d'animals ina tgira intensiva ch'ils museums locals senza persunal corrispudent san surprendermo en cass excepziunals.

Aschia savein nus sincerar alla populaziun dalla Surselva che nus hagien special quitau gest per enzaconts objects custeivels ord da sia regiun.

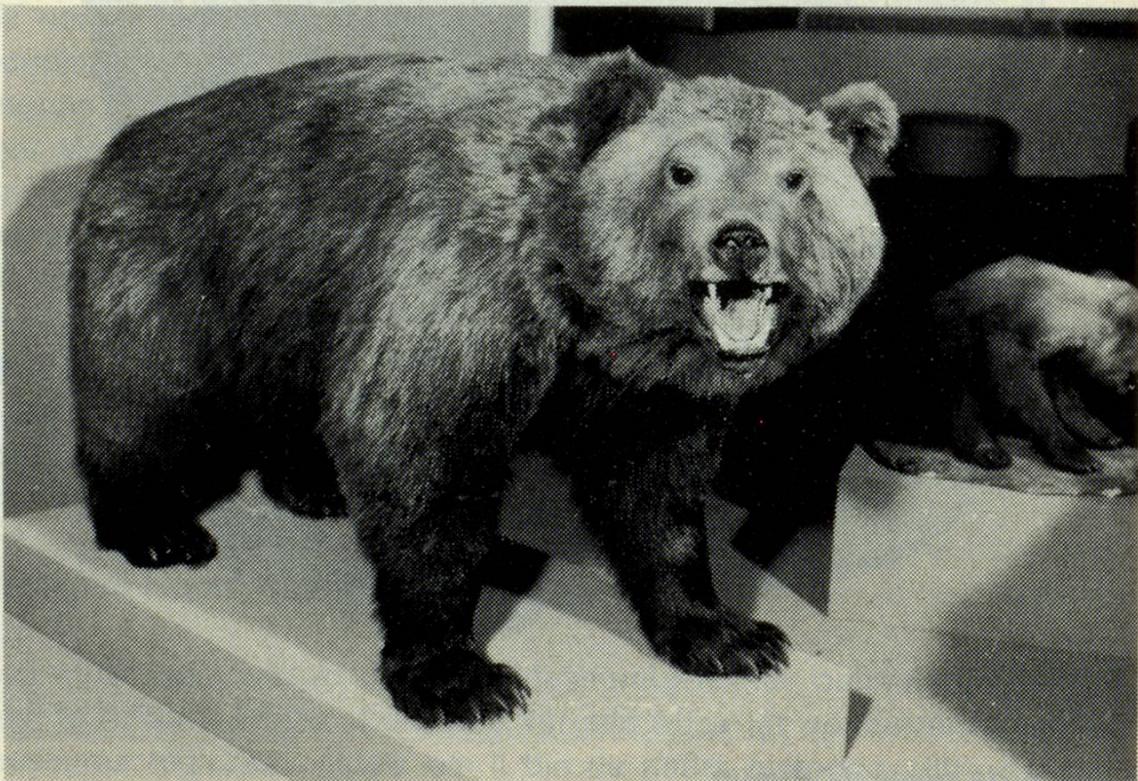
Il cusch da ruver da Rueun

Il cusch da ruver da Rueun

El plaunterren dil museum ei exponiu in cusch da ruver ch'ei vegnius discuvretgs igl onn 1961 da Jakob Montalta, Glion, alla riva seniastra dil Rein en la vischinonza dil Plaun grond, Rueun. El ei vegnius transportaus silsuenter el museum da Cuera. Cun agid da metodas fisicalas eis ei vegniu eruiu che la plonta da ver 300 onns stoppi ver existiu gia von 8500 onns. Da novas retschercas seresulta ei che quei ruver (*Quercus pedunculata*) hagi fatg ragischs sin terren darschalus che seigi seformaus els lags da Glion. Quels ruvers formavan in uaul mischedau da ruvers ch'era fetg derasaus entuorn 6000 avon Cristus e ch'ei svanius pér entras in pigiurament dil clima. Era la cuntrada naturala aunc buca influenzada dil carstgaun midava pia sia fatscha entras variaziuns climaticas, schegie buca spert e dramaticamein, denton tuttina cuntuadamein e profunda-mein.

Igl uors da Sursaissa

Ils gronds animals scarponts sco il luv, il luv-tscherter ed igl uors existan tier nus el Grischun deplorablamein mo aunc el museum. Sco inimitgs

dils animals dumiaistics e sco concurrents per ils animals selvadis extirpescha il carstgaun els la fin dil tschentaner. Quei ei stau lev, perquei ch'ils animals scarponts ein da natira anora rars, damai ch'in grond diember da predas ei necessaris per lur prosperar. Ei dat tuttavia aspects da puspei introducir il luv-tscherver tier nus, denton buca il luv ed igl uors. Aschia astgass consequentamein igl uors, ch'il scolast Joseph Janka ha sittau ils 12 da settember 1881 al Péz Zavragia, esser staus per adina il davos ch'ei vegnius sittaus ella Surselva. Il catschadur ei vegnius festivaus en l'entira vallada e recumbensaus dalla regenza dil cantun Grischun cun in premi da catscha respectabel da 100.— francs. Oz recorda quei uors nus ch'il Grischun d'ina gada ei semidaus en ina cuntrada da civilisaziun en la quala animals scarponts han buca plaz.

La rihezia da cristallas dalla Surselva

En l'exposiziun en la secunda alzada ein las cristallas exponidas tenor ils territoris d'anflada. Gia suenter in emprem passadi encorschan ins che pli che la mesedad dallas cristallas exponidas derivan dalla Surselva. La situaziun geologica ei en emprema lingia la raschun che las cristallas ein repartidas aschi malulivamein en nies Cantun! Con paucas cristallas ha per exempli l'Engiadina! Dallas biaras cristallas extraordinarias vuless jeu menziunar cheu mo la gruppa da cristallas neras ch'il cava-crappa Paul Membrini ha anflau sil cuolm «Plattenberg» e ch'il bischutier da Cuera, Hans Jäggi ha cumprau e schenghegiau al museum. Il museum ei dependents schibein dils cava-crappa experimentai sco dils spensors generus per saver amplificar sias collezioni.

Ulteriuras activitads dil museum

All'enconuschientscha approfondida dalla natira surveschan denton era guids, referats, cuors per affons e carschi, cussegliaziuns da scolars e students, informaziuns telefonicas e screttas ad uffecis ed a privats. Ina specialitat da nies museum ed era in pensum fetg engrazieivel ein las exposiziuns ambulontas en las valladas da nies Cantun. Il risguard commensurau dil lungatg talian e romontsch en la lavur da propaganda ei in pensum emperneivel denton fetg difficil.

Duront la construcziun dil baghetg ed il bardigliar ei l'activitat scientifica vegnida empau alla cuorta. Las localitads da schurmetg per beins cultu-

rals cumpeglan en emprema lingia collecziuns prezias per documentar la derasaziun e variazion dils verterbrai dil Cantun, lu in herbari voluminus dallas fanerogamas (Blütenpflanzen) sco era la collecziun da documentazion per la scrutaziun scientifica dil Parc naziunal svizzer. Els veggan utilisai stediamein da scienziats dalla Svizra e digl exterior.

La gronda actualitat dalla ecologia pretenda era la collaboraziun activa en quei sectur da scrutaziun che auda atgnamein buca tier la lavour tradiziunala dils museums. Per igl onn proxim ei ina participaziun d'in project interdisciplinar da scrutaziun prevedida, en il qual ils effects dallas activitads humanas sin ils sistems ecologics dallas muntognas veggan perscrutadas.

Per in museum regiunal cun mieds limitai ei il Museum grischun dalla natira activs sin in camp fetg vast. Quei mutta dad ina vart il prighel d'in spargliament dallas forzas, da l'autra vart la schanza per activitads diversas e cumpletontas che han tuttas per mira da mantener ed utilisar la natira en ina moda raschuneivla.

Il vuclin ei la rugada dils bandunai.

La mort dil pluschein ei savens la scompa dalla clutscha.

*Ils tscheins hipotecars ein sco ils dis da stad:
Els creschan.*

*Seigies tups sco ils tups,
lu raccoltan las siarps.*

*Buca crei als politichers,
elegia els!*

*La politica seigi ina pitauna.
E tgi fa ils politichers?*

La libertad ei la pli biala perschunia.

*Certins van a teater,
auters fan teater.*